

KOMMUNESEKTORENS POLITISKE
PRIORITERINGER 2427

Innhold	
Forord	3
1 Felles utfordringer	4
Mangel på kompetanse og arbeidskraft	4
Trangere økonomi krever tøffere prioriteringer	4
Økt helse- og omsorgsbehov	4
For mange står utenfor arbeids- og samfunnslivet	5
Kort tid på å kutte klimautslipp og sikre naturmangfold	5
Økende risiko for kriser og uønskede hendelser	5
Digitaliseringsarbeidet er for lite samordnet	6
Demokratiet er under press	6
2 Sterkt lokaldemokrati	7
2.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:	8
2.1.1 Fremme et sterkt representativt lokaldemokrati med aktiv innbyggerdeltakelse	8
2.1.2 Føre en nyskapende arbeidsgiverpolitikk i samarbeid med partene	8
2.1.3 Ta i bruk innovative organisatoriske og teknologiske løsninger	9
2.1.4 Samarbeide med aktører i lokalsamfunnet	9
2.1.5 Samarbeide med hverandre og med staten	9
2.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:	10
2.2.1 Legger offentlig oppgaveansvar nærmest mulig innbyggerne	10
2.2.2 Sikrer gode rammebetingelser for lokal og regional arbeidslivspolitik	10
2.2.3 Gir kommunene større frihet til å løse oppgaveansvaret	10
2.2.4 Sikrer frie inntekter som gir økonomisk handlingsrom utover demografi og pensjon	11
2.2.5 Legger til rette for kapasitet, kompetanse og samarbeid	11
3 Bærekraftig velferd	12
3.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:	13
3.1.1 Utvikle et samfunn som fremmer innbyggernes fysiske og psykiske helse og egenmestring	13
3.1.2 Utvikle nye løsninger for omsorg fra familie, nettverk og sivilsamfunnet	13
3.1.3 Bruke arbeidskraften mer effektivt	14
3.1.4 Motivere og bygge samhold og kompetanse hos medarbeiderne	14
3.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:	15
3.2.1 Styrker samarbeid i og mellom sektorer	15
3.2.2 Tilbyr virkemidler som fremmer omstilling og effektiv ressursbruk	15

4 Inkluderende arbeids- og samfunnsliv	16
4.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:	17
4.1.1 Videreutvikle gode og helhetlige tjenester til barn og unge	17
4.1.2 Legge til rette for likeverdig deltagelse for alle, uavhengig av funksjonsevne og digital kompetanse	17
4.1.3 Få flere i arbeid	18
4.1.4 Fremme et sterkt og mangfoldig sivilsamfunn	18
4.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:	19
4.2.1 Legger til rette for tidlig og samordnet innsats for barn og unge	19
4.2.2 Legger til rette for lokalt handlingsrom i inkluderingspolitikken	19
4.2.3 Legger til rette for større lokalt handlingsrom i integreringspolitikken	19
5 Grønn fremtid	20
5.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:	21
5.1.1 Styrke arbeidet med lokal og regional samfunnsutvikling	21
5.1.2 Være pådriver for bærekraftig arealbruk	21
5.1.3 Bruke innkjøpsmakten bevisst og strategisk	21
5.1.4 Omstille til klimatilpasset lavutslippssamfunn	22
5.1.5 Bidra til å sikre grønn energi	22
5.1.6 Fremme bærekraftig verdiskaping	22
5.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:	23
5.2.1 Styrker innsatsen for økt kompetanse og kapasitet	23
5.2.2 Tilbyr virkemidler som utløser innovative grønne løsninger	23
5.2.3 Gir økt lokalt handlingsrom for bærekraftig arealbruk	24
5.2.4 Legger til rette for utbygging av infrastruktur	24
6 Trygt og sikkert samfunn	25
6.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:	26
6.1.1 Forbedre samfunns- og arealplanleggingen	26
6.1.2 Styrke arbeidet med å forebygge og håndtere kriser og uønskede hendelser regionalt og nasjonalt	26
6.1.3 Samhandle aktivt med sivile og militære aktører innen totalforsvaret	27
6.1.4 Ta grep for å forbedre IKT-sikkerheten	27
6.1.5 Styrke den demokratiske beredskapen i befolkningen	27
6.1.6 Styrke robusthet i kommunene	27
6.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:	28
6.2.1 Styrker samarbeidet med kommunene i totalforsvaret	28
6.2.2 Sørger for økte ressurser til kommunene for å oppfylle forsterkede krav til forebygging og beredskap	28
6.2.3 Legger til rette for styrket demokratisk beredskap	29

Forord

Landstinget i KS er kommunesektorens mest representative politiske forsamling, utgått fra de nye kommunestyrene og fylkestingene. Landstinget stiller seg bak utfordringsbildet i dette dokumentet og står sammen om de politiske ambisjonene og prioriteringene som er nødvendig.

Kommuner og fylkeskommuner har spesielt gode forutsetninger for å møte de store utfordringene for velferdssamfunnet, miljøet og demokratiet. Gjennom et sterkt lokaldemokrati kan kommuner og fylkeskommuner vise vei for å realisere viktige samfunns mål om: Bærekraftig velferd, inkludering i arbeids- og samfunnsliv, en grønn framtid og et trygt og sikkert samfunn.

Kommuneloven gir kommuner og fylkeskommuner handlefrihet til å finne selvstendige, effektive, nyskapende og lokalt tilpassede løsninger. Kommunesektoren vil omstille seg og samarbeide med andre for å løse utfordringene. Nasjonale myndigheter må på sin side legge til rette for og støtte opp om kommunenes og fylkeskommunenes prioriteringer og løsninger.

Dette dokumentet konkretiserer både hva kommuner og fylkeskommuner selv vil gjøre og hva nasjonale myndigheter bør gjøre for at kommunesektoren skal lykkes.

KS' landsstyre vedtar KS' strategi for perioden 2024-2027 i mai i år. Her vil Landstingets vedtak om kommunesektorens politiske prioriteringer i perioden 2024-2027 følges opp.

februar 2024

Gunn Marit Helgesen
Styreleder i KS

1 Felles utfordringer

Verden, Norge og kommunesektoren står overfor store utfordringer i årene framover. Utfordringene krever store og raske omstillinger og tydeligere politiske prioriteringer nasjonalt, regionalt og lokalt.

Kommunene og fylkeskommunene har fått ansvar for å løse viktige oppgaver. Når utfordringene er store, blir de politiske prioriteringene vanskeligere og viktigere. Interessesmotsetningene vil øke.

Knappe ressurser må forvaltes slik at også kommende generasjoner har tilgang på velferdsgoder og en klode hvor miljøet er i balanse.

Mangel på kompetanse og arbeidskraft

Den demografiske utviklingen vil føre til økende mangel på arbeidskraft og kompetanse i hele arbeidslivet. For kommunene vil det særlig bli utfordrende å sikre kompetent arbeidskraft blant annet innen helse og omsorg og barnehagesektoren. I tillegg vil det bli mangel på kapasitet til å drive utvikling av tjenester, samfunnsutvikling og myndighetsutøvelse.

Dette forsterkes ved at søkningen til blant annet sykepleier- og lærerutdanningen har gått ned.

Trangere økonomi krever tøffere prioriteringer

Både internasjonale forhold og særtrekk i norsk økonomi påvirker de økonomiske utsiktene for Norge og kommunesektoren. Behovet for å finansiere helse- og omsorgstjenester, klima- og miljøtiltak samt forsvar og samfunnssikkerhet vil øke mer enn statens finansieringsmulighet.

Økt helse- og omsorgsbehov

Flere pleietrengende eldre gjør at behovet for kommunale helse- og omsorgstjenester vil øke. Aldringen i befolkningen er størst i distriktskommuner. Her vil samtidig folketallet gå ned. Det har over tid også vært en økning i ressurskrevende helsepleie- og omsorgstjenester, særlig til yngre tjenestemottakere.

For mange står utenfor arbeids- og samfunnslivet

I 2022 var 6,8 prosent av befolkningen mellom 15 - 29 år verken i utdanning, arbeid eller opplæring. Helseutfordringer med overvekt av psykiske lidelser er en viktig årsak til ungt utenforskap. Omkostningene av utenforskap er store både for de unge og deres familier og for samfunnet. Utenforskap kan hindre mennesker i å leve gode liv og svekker samholdet i samfunnet. Det gjør at flere kommuner opplever økende utfordringer med kriminalitet blant barn og unge.

At så mange står utenfor arbeidslivet forsterker også utfordringene med knapphet på arbeidskraft og kompetanse.

Kort tid på å kutte klimautslipp og sikre naturmangfold

Å løse klima- og naturkrisen krever store endringer raskt – globalt, nasjonalt og lokalt. Klimaendringer som resulterer i mer styrtregn, flom, skred og stormflo skaper allerede stort behov for forebygging, beredskap og reparasjon. Naturmangfold er viktig i seg selv, men også fordi skog, myr og annen natur binder klimagasser og forebygger naturskader.

Utbygging av fornybar energi er nødvendig for å bidra til å løse klimakrisen. Vind-, sol- og vannkraft er arealkrevende og kommer ofte i konflikt med et mål om å ta vare på naturmangfoldet. Det gjør også blant annet boliger, infrastruktur og næringsvirksomhet. Det vil kreve vanskelige prioriteringer i arealpolitikken.

Økende risiko for kriser og uønskede hendelser

Kommuner og fylkeskommuner har et ansvar for befolkningens trygghet og sikkerhet. Flom og skred, pandemi, flyktningstrøm fra Ukraina og hackerangrep mot kritisk digital infrastruktur er eksempler på akutte hendelser som har rammet kommuner de siste årene.

Kommunene og fylkeskommunene må være forberedt på å håndtere hendelser som spenner fra det helt lokale med begrenset omfang, til større kriser med nasjonalt omfang. Beredskapsoppgavene vil bli mer omfattende og mangesidige, fra demokratisk beredskap til operativ håndtering når en krise har skjedd.

Digitaliseringsarbeidet er for lite samordnet

Den raske teknologiske utviklingen, herunder kunstig intelligens, er i ferd med å skape et nytt forhold mellom menneske og teknologi som vil ha stor betydning både for samfunnet og arbeidslivet.

Kommunesektoren møter juridiske, organisatoriske og tekniske utfordringer i digitaliseringen. Sektorisert statlig styring bidrar til digital fragmentering. De siste årene er det blitt bedre digital samordning i kommunesektoren og bedre samarbeid på tvers av forvaltningsnivå.

Kommunene har ulik kompetanse og ulike økonomiske forutsetninger for å ta i bruk digitale løsninger. Det kan skape forskjeller mellom kommuner, mens innbyggerne har de samme forventningene til tjenestene. Den teknologiske utviklingen vil forsterke dette bildet og stiller oss overfor nye juridiske, men også etiske problemstillinger. Mange kommuner sliter med å realisere gevinster av digitalisering.

Demokratiet er under press

Befolkningens tilfredshet med demokratiet i Norge er stabilt høy i internasjonal sammenheng. Det er også tilliten til aktører og institusjoner i det norske demokratiet og til andre mennesker.

Et hardere offentlig ordskifte kan være utfordrende for demokratiet. Hets og trusler, både i sosiale og redaksjonelle medier, fører til selvsensur og til at mange lokale folkevalgte vurderer å slutte.

Flere kommuner har utfordringer med å ivareta sitt lovpålagte ansvar. Økende statlig detaljstyring svekker det lokaldemokratiske handlingsrommet og er et hinder for den nødvendige omstillingen som må til i årene som kommer.

2 Sterkt lokaldemokrati

Norge er et samfunn preget av høy tillit, gode velferdsordninger, et velfungerende arbeidsliv, en høyt utdannet befolkning, et omstillingsdyktig næringsliv og solide statsfinanser. Dette gir gode forutsetninger for å møte utfordringene som er beskrevet i kapittel 1.

Alt liv leves i en kommune, all natur er i en kommune og lokale folkevalgte er hovedgrunnlaget i ethvert demokrati. En ønsket samfunnsutvikling trenger aktive kommuner som kan sikre nødvendig legitimitet i befolkningen, også til de krevende interesseavveininger det grønne skiftet stiller oss overfor.

Lokaldemokratiet er nær innbyggerne, og derfor kan kommunene og fylkeskommunene ta innbyggernes interesser og bekymringer på alvor, avveie ulike hensyn, prioritere ressursbruken effektivt og finne nye løsninger på en måte som har legitimitet i befolkningen. Kommunesektoren er godt egnet til å skape forståelse for at det er nødvendig å prioritere og omstille, og for at vi trenger en felles innsats i lokalsamfunnet for å løse oppgavene. Det er behov for mindre statlig detaljstyring for at lokaldemokratiet skal kunne fungere godt og for å få til nødvendig omstilling.

2.1.1 Fremme et sterkt representativt lokaldemokrati med aktiv innbyggerdeltakelse

2.1.2 Føre en nyskapende arbeidsgiverpolitikk i samarbeid med partene

2.1.3 Ta i bruk innovative organisatoriske og teknologiske løsninger

2.1.4 Samarbeide med aktører i lokalsamfunnet

2.1.5 Samarbeide med hverandre og med staten

2.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:

2.1.1 Fremme et sterkt representativt lokaldemokrati med aktiv innbyggerdeltakelse

- legge til rette for høy valgdeltakelse, for eksempel ved å satse på første- og andregangsvelgere og andre velgergrupper hvor valgdeltakelsen er særlig lav
- benytte brukerundersøkelser og liknende for å styrke tilliten til kommunens tjenesteyting
- ha en aktiv eierskapspolitikk og eierstrategi for å sikre leveranser av gode tjenester til innbyggerne, i tråd med eiers forventninger
- forvalte de økonomiske ressursene på en forsvarlig måte
- sikre åpenhet og godt innsyn i beslutningsprosessene for å styrke tilliten til demokratiet
- kommunisere aktivt og klart med alle innbyggere gjennom flere kanaler, ved bruk av ulike metoder og ved å være tilgjengelige der ulike folk er
- i større grad benytte muligheten til å gi medvirkningsråd møte- og talerett i folkevalgte organer
- gjøre det lettere å være ung folkevalgt, med enklere språk, opplæring og større synlighet
- bidra til en god tone i samfunnsdebatten ved at folkevalgte er rollemodeller i språk, fremferd og debatt, hvor det vises respekt for hverandres synspunkter og tar kollektiv avstand fra uakseptable ytringer mot andre folkevalgte, uavhengig av politisk tilhørighet
- våge å ta vanskelige avgjørelser på vegne av folket og ha dialog med innbyggerne om hva som er realistisk av kommunale og fylkeskommunale tjenester med ressursene som er tilgjengelig
- bidra til at innbyggerne tar større medansvar for eget liv, lokale fellesskap og samfunnsutviklingen
- støtte og legge til rette for frivillighet og kulturtilbud som skaper sterke og levende lokalsamfunn
- styrke demokratiopplæringen og trene barna i praktisk demokrati fra tidlig i skoleløpet

2.1.2 Føre en nyskapende arbeidsgiverpolitikk i samarbeid med partene

- gi rom for ledelse på alle nivå og utvikle godt medarbeiderskap
- bygge heltidskultur sammen med partene der hovedregelen er hele, faste stillinger
- bygge opp under et seriøst og inkluderende arbeidsliv gjennom partssamarbeid lokalt
- arbeide for mer attraktive studentpraksiser, læreplasser, VTA-plasser, andre praksisplasser og ulik arbeidsutprøving
- tilrettelegge for rekrutteringsprosesser som ikke ekskluderer eller diskriminerer, og gjennomføre målrettede tiltak for å beholde ansatte
- organisere arbeidet og bruke digitale og teknologiske løsninger slik at kommunesektoren blir en mer attraktiv arbeidsplass
- aktivt ta i bruk restarbeidsevnen hos personer i alle aldre og med ulike funksjonsevner
- jobbe målrettet med å redusere sykefravær
- legge til rette for læring på arbeidsplassen
- samarbeide tettere med videregående skoler, høyskoler og universiteter om kompetanseutvikling
- jobbe med helse, miljø og sikkerhet, og arbeidsmiljøarbeidet, inkludert forebygging av vold og trusler

2.1.3 Ta i bruk innovative organisatoriske og teknologiske løsninger

- bruke forskning, kunnskapsutvikling og innovasjon til å utvikle ny og bedre praksis, teknologisk og organisatorisk, og samarbeide om å spre og dele tiltak som virker
- bruke innovative digitale løsninger til å løse oppgavene på nye måter, samt styrke innbyggermedvirkning og åpenhet
- bruke innkjøpsmakten aktivt til utvikling og innovasjon i samarbeid med privat næringsliv
- utveksle kunnskap, data, modeller og teknikker for å realisere gevinster av kunstig intelligens i tjenestene, og motvirke uønskede effekter av kunstig intelligens

2.1.4 Samarbeide med aktører i lokalsamfunnet

- legge til rette for og samarbeide systematisk med organisasjonslivet, næringslivet, sosialt entreprenørskap, utdannings- og forskningsinstitusjoner og kulturlivet i kommuner og fylkeskommuner
- legge til rette for og samarbeide med innbyggerne som enkeltpersoner, brukere og foresatte/pårørende

2.1.5 Samarbeide med hverandre og med staten

- samarbeide mer aktivt og langsiktig med andre kommuner/fylkeskommuner og staten for å ivareta sitt oppgaveansvar, og på selvstendig grunnlag vurdere om det er mer hensiktsmessig å slå seg sammen med andre kommuner/fylkeskommuner
- jobbe for mer interkommunalt samarbeid om planarbeid og tjenesteproduksjon
- samarbeide tett med andre kommuner/fylkeskommuner gjennom digitaliseringsnettverk, KS´ samstyringsstruktur og kommunesektorens fellesselskap for digitalisering for å utvikle og innføre felles løsninger og tjenester og etablere sammenhengende tjenester mellom stat og kommune
- ta aktivt del i regionale, nasjonale og internasjonale nettverk og programmer for å styrke erfaringsdeling, kapasitet og kompetanse

2.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:

2.2.1 Legger offentlig oppgaveansvar nærmest mulig innbyggerne

- tar lederskap i en diskusjon om hvilke forventninger til kommunale/fylkeskommunale tilbud som kan og ikke kan innfris innenfor tilgjengelige ressursrammer
- tydelig vurderer tilgangen på kapasitet og kompetanse til å ivareta ansvaret, før kommunene/fylkeskommunene får nytt ansvar
- fortsatt gir alle kommuner/fylkeskommuner det samme ansvaret for oppgavene
- sørger for at kommunene/fylkeskommunene har myndighet til å ivareta oppgaveansvaret, for eksempel gjennom adgang til å innføre lokale forskrifter
- styrker fylkeskommunene som samfunnsutviklere, i særlig grad gjennom å sette fylkeskommunene i stand til å gjennomføre et betydelig løft i vedlikeholdet av fylkesveier og utvikling av et godt kollektivtilbud

2.2.2 Sikrer gode rammebetingelser for lokal og regional arbeidslivspolitik

- ikke vedtar nasjonale krav som reduserer kommuner og fylkeskommuners handlingsrom som arbeidsgivere. Dette inkluderer bemanningsnormer, kompetansekrav og kvalitetskrav som styrer kompetansesammensetningen
- videreutvikler det nasjonale trepartssamarbeidet mellom myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere slik at det legges enda bedre til rette for det nødvendige omstillingsarbeidet
- bygger opp under et mer likestilt arbeidsliv, med god kjønnsbalanse
- sikrer fleksibelt lov- og regelverk for å utvikle heltidskultur, redusere sykefravær og beholde og rekruttere arbeidstakere
- sørger for virkemidler som sikrer tilstrekkelige og tilgjengelige praksis- og studieplasser i hele landet
- gjennomgår sykelønnsordningen

2.2.3 Gir kommunene frihet til å løse oppgaveansvaret

- begrenser detaljstyring i lover og forskrifter, forenkler dagens regelverk og reduserer omfanget av statlige retningslinjer og veiledere
- beskriver kommunens oppgaver og kjennetegn, herunder selvstendigheten og forpliktelsene, i retningslinjer og veiledere
- utvider handlingsrommet for å drive forsøk, med frihet fra lov- og forskriftskrav, slik at det også omfatter individuelle rettigheter
- reduserer overstyring i bruken av statlig tilsyn, klagebehandling og innsigelser, og legger større vekt på skjønnsutøvelsen gjort i det kommunale selvstyret, ikke minst i arealpolitikken, med grunnlag i lokale forhold og lokalsamfunnets egenart
- påvirker politikk- og regelverksutvikling i EU og utnytter handlingsrommet innenfor EØS-avtalen for å sikre lokal handlefrihet

2.2.4 Sikrer frie inntekter som gir økonomisk handlingsrom utover demografi og pensjon

- unngår nye og utvidede bindinger som bemanningsnormer og lignende
- flytter dagens bemanningsnormer i barnehage og skole fra den enkelte barnehage/skole til kommunenivå
- fortsetter med rammefinansiering framfor øremerkede ordninger
- samler mange enkelttilskudd i større programfinansieringer
- sikrer forutsigbare finansieringsmodeller basert på bruk og nytte i nasjonale digitale løsninger, og sikrer tydelig bidrag fra staten
- sørger for at gevinster av egen effektivisering blir værende i kommunen/fylkeskommunen
- sørger for at krav rettet mot kommuner og fylkeskommuner er fullfinansiert

2.2.5 Legger til rette for kapasitet, kompetanse og samarbeid

- sørger for at det utdannes nok arbeidskraft med relevant kompetanse for kommunesektoren og legger til rette for desentrale utdanningsløp
- avlaster kapasitet og kompetanse ved å utvikle felles ressurser som flomkart, arealverktøy og digitale fellestjenester
- tilrettelegger for digital samhandling mellom tjenesteområder gjennom å videreutvikle nasjonale fellestjenester og regelverk for deling av informasjon
- bidrar til at kommunene kan utnytte fellesløsninger, deling av data, kunstig intelligens og bli mer datadrevne
- tilbyr dialog, veiledning og verktøy som kommunene kan velge å bruke, og eventuelt også bistår med ekstra innsats på områder med spesielle behov, som barnevern
- støtter opp om de selvstendige valg kommunene gjør om å bli større eller samarbeider mer omfattende og langsiktig i faste konstellasjoner
- styrker kunnskapsutvikling og forskning med, i og for kommunesektoren
- utvikler målrettede samfunnsoppdrag (missions) og tverrsektorielle forskningsprogrammer sammen med kommunesektoren
- aktivt støtter regionale digitaliseringsnettverk og den kommunale samstyringen for digitalisering
- koordinerer statlige virkemidler slik at de støtter tverrsektoriell oppgaveløsning i kommunene
- styrker innsatsen for at innbyggerne skal kunne nyttiggjøre seg digitale tjenester som innbygger og arbeidstaker
- desentraliserer flere statlige arbeidsplasser
- oppretter et nasjonalt ungdomsråd eller annet medvirkningsorgan for ungdom

3

Bærekraftig velferd

Kommunene vil videreutvikle varierte tjenestetilbud for alle grupper som trenger det, og ta i bruk hele bredden av kommunale tjenester for å sikre befolkningen grunnleggende helse- og omsorgstjenester. Innsatsen for å beholde og rekruttere personell og for å bruke kompetansen effektivt, skal fortsette, men vil ikke løse utfordringene alene. Forebyggende helsearbeid redder liv og sparer fellesskapet for store kostnader. Tidlig innsats og mer inkludering kan bidra til å forhindre utenforskap og sette flere i stand til å delta i samfunnet på like premisser.

En grunnleggende forutsetning for bærekraftige velferdstjenester vil være å forebygge og utsette at behovene oppstår, slik at innbyggerne bedre kan mestre hverdagen. Det er noe helse- og omsorgstjenestene ikke kan løse alene. Kommunene som arbeidsgivere, tjenesteytere og lokalt bindeledd har kunnskapen og forutsetningene for å lykkes med dette. Samtidig må vi være villig til å prioritere og sette rammer for hva som skal være det offentliges ansvar for velferdstjenester slik at de også framover er bærekraftige. Samtidig sette rammer for hva som skal være kommunens ansvar og prioritere slik at velferdstjenestene også framover er bærekraftige.

- 3.1.1 **Utvikle et samfunn som fremmer innbyggernes fysiske og psykiske helse og egenmestring**
- 3.1.2 **Utvikle nye løsninger for omsorg fra familie, nettverk og sivilsamfunnet**
- 3.1.3 **Bruke arbeidskraften mer effektivt**
- 3.1.4 **Motivere og bygge samhold og kompetanse hos medarbeiderne**

3.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:

3.1.1 Utvikle et samfunn som fremmer innbyggernes fysiske og psykiske helse og egenmestring

- styrke tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid, identifisere systembarrierer og redusere disse
- sikre universelt utformede alders- og barnevennlige lokalsamfunn
- tilrettelegge for utbygging av varierte boliger tilpasset ulike livsfaser og funksjonsnivå
- styrke det lokale folkehelsearbeidet og tilrettelegge for inkluderende møteplasser og sosiale fellesskap
- utvikle og teste nye boformer
- tilrettelegge og drive helsefremmende og forebyggende aktiviteter, herunder tiltak innen psykisk helse som lavterskeltilbud og ettervern
- tilrettelegge for å øke attraktivitet for helsefremmende samferdsel, gjerne i samarbeid med lokalt næringsliv
- åpenhet om kvaliteten i omsorgstjenestene skal tilstrebes
- ivareta tilgang til nærnatur og legge bedre til rette for kortreist friluftsliv, bevegelse og aktiv mobilitet i hverdagen
- prioritere forebygging av psykisk uhelse og rusproblemer
- samarbeide med fastlegene om å øke bruken av trening på "grønn resept"
- legge til rette for sunne og bærekraftige matvaner

3.1.2 Utvikle nye løsninger for omsorg fra familie, nettverk og sivilsamfunnet

- styrke innbyggerdialogen, medvirkning og bruk av lokale råd
- ta tydelige beslutninger om hva som tilbys av tjenester utfra lokale forutsetninger
- organisere, mobilisere og motivere familie, pårørende og nettverk som kan løse praktiske oppgaver i hverdagen
- utvikle differensierte tjenester som er fleksible, tilpasset innbyggernes behov
- prioritere tjenesteinnovasjon og digitalisering som reduserer behovet for personell, uten at det går ut over innbyggernes trygghet
- dele informasjon og sanntidsdata for bedre felles planlegging og samhandling, bedret pasientsikkerhet og effektiv bruk av offentlige midler, blant annet gjennom Helsefellesskapene
- samarbeide med og legge til rette for bidrag fra frivillig sektor, med gjensidig respekt for hverandres roller
- mobilisere kompetanse og kapasitet i de eldre aldersgruppene for å bidra til praktisk hjelp, sosiale tiltak og god samfunnsutvikling
- utvikle system og løsninger for å få flere av dem som står utenfor arbeidslivet i jobb
- gjennomføre forventningsavklaring med innbyggerne om kommunens tjenestetilbud tidlig nok

3.1.3 Bruke arbeidskraften mer effektivt

- utvikle og ta i bruk ny kunnskap og nye løsninger om oppgavedeling, digitalisering, helse og velferdsteknologi for å redusere behovet for arbeidskraft
- planlegge nødvendig bemanning og sørge for ny fordeling av oppgaver og arbeidstid mellom helsepersonell
- sørge for enda bedre samhandling mellom ansatte/profesjonene, tjenestene og mellom tjenestenivåene
- benytte handlingsrommet for å anvende frivillige, ideelle og private ressurser, ut fra kommunens samlede behov

3.1.4 Motivere og bygge samhold og kompetanse hos medarbeiderne

- sørge for tilstrekkelig og god ledelse og helsefremmende arbeidsmiljø med godt ytringsklima
- intensivere innsatsen for å beholde, rekruttere og utdanne personell med rett kompetanse, herunder fagarbeidere innenfor velferdstjenestene
- mobilisere arbeidskraftreserven i befolkningen og stimulere til at flere kan stå lenger i jobb
- styrke læringen på arbeidsplassen og tilrettelegge for økt kompetanseutvikling

3.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:

3.2.1 Styrker samarbeid i og mellom sektorer

- sikrer reell mulighet for digital informasjonsflyt mellom tjenester og nivåer
- styrker Helsefellesskapene og bidrar aktivt til at de blir en effektiv arena for innovasjon og utvikling
- bidrar til systematisk samarbeid mellom kommuner, helsemyndigheter og akademia for å drive forskning tilpasset kommunenes kunnskapsbehov i tjenestene og for å dele ny kunnskap
- vurderer nye finansieringsmekanismer som øker samarbeidet mellom sektorene og mellom nivåene
- reduserer kravet til dokumentasjon og rapportering

3.2.2 Tilbyr virkemidler som fremmer omstilling og effektiv ressursbruk

- foretar konkrete prioriteringer nasjonalt og kommuniserer tydelig realistiske forventninger til innbyggerne hva kommunene/fylkeskommunene kan tilby
- utvikler fleksible insentiver i regi av Husbanken som understøtter kommunenes boligsosiale behov
- styrker fleksible og desentraliserte utdanninger tilpasset kommunenes behov for kompetanse
- avstår fra krav som binder opp personell, undergraver kommunene som arbeidsgiver og hindrer effektiv oppgaveløsning og styrker kommunenes mulighet til skjønnsutøvelse i tjenesteytingen
- reduserer omfang og detaljeringsgrad i retningslinjer og veiledere, og vrir innsatsen til å støtte de ulike behov som kommunene har
- innhenter systematisk kunnskap om kommunale behov før det utvikles ny politikk
- utreder og kostnadsberegner personellinnsatsen ved alle nye tiltak som vurderes

4 Inkluderende arbeids- og samfunnsliv

Utdanning og arbeid er de aller viktigste faktorene for å utjevne levekårsforskjeller. Kommuner og fylkeskommuner har ansvar for folkehelse, oppvekst og utdanning. De legger til rette for næringsliv, frivillighet og kultur i attraktive lokalsamfunn, med et bredt spekter av aktivitetstilbud og arbeidsplasser. De tar i bruk ny digital teknologi som effektiviserer tjenestene og innbyggerdialogen, og tar ansvar for at dette ikke skaper nytt utenforskap. Det legger grunnlag for høy deltakelse i arbeids- og samfunnsliv.

Slike lokalsamfunn legger også et grunnlag for respekt for andre mennesker, uavhengig av seksuell orientering, tro, meninger og kulturuttrykk.

4.1.1 Videreutvikle gode og helhetlige tjenester til barn og unge

4.1.2 Legge til rette for likeverdig deltagelse for alle, uavhengig av funksjonsevne og digital kompetanse

4.1.3 Få flere i arbeid

4.1.4 Fremme et sterkt og mangfoldig sivilsamfunn

4.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:

4.1.1 Videreutvikle gode og helhetlige tjenester til barn og unge

- styrke lavterskeltilbud av forebyggende og veiledende tjenester rettet mot barnefamilier
- benytte og videreutvikle lavterskeltilbud av forebyggende og veiledende tjenester rettet mot barnefamilier
- sikre gode overganger fra barnehage til skole og mellom skoletrinn slik at frafall hindres
- legge til rette for ansvarlig og god digitalisering, herunder innovativ bruk av nye læremidler og verktøy, innenfor rammen av godt personvern, informasjonssikkerhet og universell utforming
- styrke barn og unges medvirkning i politiske veivalg og lokalsamfunnsutvikling
- gjennomføre barnevernreformen gjennom å styrke forebyggende tiltak, kompetanse og kvalitet i tjenesten, slik at barn og familier får bedre og tidligere hjelp
- iverksette fullføringsreformen, slik at flere unge og voksne får mulighet til å fullføre og bestå videregående opplæring og dermed få den kompetansen de selv og samfunnet trenger
- styrke forebyggende innsats mot utenforskap og vold/trusler blant barn og unge
- kommuner og fylkeskommuner skal gi bedre informasjon, karriereveiledning og støtte til ungdom som grunnlag for å sikre gode valg, samt praktisk opplæring fra barneskolen av
- kommuner og fylkeskommuner skal arbeide for å bedre tilgjengeligheten til kollektivtransport for å delta i fritidsaktiviteter og arbeid
- Kommunen og fylkeskommunen vil samarbeide med næringslivet for å sikre sommerjobber og arbeidserfaring for ungdommer

4.1.2 Legge til rette for likeverdig deltagelse for alle, uavhengig av funksjonsevne og digital kompetanse

- gi alle mulighet til å delta i samfunnslivet
- fortsette å utvikle universelt utformede tjenester og tilbud, og øke kompetansen i offentlig sektor om universell utforming
- ta ansvar for å forebygge digitalt utenforskap
- tilby arenaer hvor alle kan delta, både enkeltpersoner og grupper
- sikre at flest mulig forstår samfunnet de lever i, opplever tilhørighet og er inkludert i minst ett fellesskap
- innrette tilbud og tjenester med utgangspunkt i dokumentert kunnskap og levekårsdata

4.1.3 Få flere i arbeid

- sikre at flest mulig får mulighet til å delta i det ordinære arbeidslivet, med en rekke virkemidler for det
- innrette arbeidsinkluderingsstilbudene slik at flest mulig kan delta i arbeidslivet
- gi god oppfølging og arbeidsrettet språkkvalifisering av flyktninger og innvandrere
- forsterke arbeidet mot utenforskap som inkluderende arbeidsgivere, og gjennom tettere samarbeid med arbeidsinkluderingsbedriftene
- sørge for godt kvalifiseringsarbeid gjennom utdanningssektoren, Nav og arbeidsgivere
- prioritere tiltak som fører til arbeid for personer i lavinntektsfamilier
- vurdere nøye hvilken kompetanse som etterspørres, samt bruke og utvikle kompetansen man har best mulig
- igangsette holdningsskapende arbeid for å motvirke fordommer og skape et mer inkluderende og mangfoldig arbeidsliv

4.1.4 Fremme et sterkt og mangfoldig sivilsamfunn

- gi frivillig sektor forutsigbare rammevilkår, der økonomisk støtte i størst mulig grad gis som frie inntekter
- jobbe for at alle barn har mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre
- skape fysiske og digitale møteplasser der folk kan treffes på tvers av alder, etnisitet osv.

4.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:

4.2.1 Legger til rette for tidlig og samordnet innsats for barn og unge

- sørger for bedre samordning av nasjonale tiltak på oppvekstfeltet for å bidra til at barn og unge får et mer helhetlig tilbud på tvers av sektorer
- styrker kommunenes mulighet for tidlig og forebyggende innsats, gjennom å sikre ressurser og handlingsrom for lokale prioriteringer
- legger til rette for en mer praktisk opplæring/skolegang
- slår sammen statlige tilskudd til større ordninger (programfinansiering) som gir kommunene mer rom for tilpasning av tiltak til lokale behov og reduserer byråkrati
- gir kommunene rom for å prøve ut nye og innovative måter å organisere tjenestene til barn og unge som fremmer inkludering og hindrer utenforskap
- styrker kommunenes mulighet for en vellykket gjennomføring av barnevern-/oppvekstreformen gjennom å utvide statens bistandsplikt til også å omfatte spesialiserte fosterhjem, bedre støtte til kompetansetiltak og bedre finansiering
- gir kommunesektoren støtte og handlingsrom til å implementere nye læreplaner, fullføringsreformen og annen nasjonal politikk på oppvekstfeltet
- sørger for bedre veiledning for valg av utdanning og yrkesvalg i forhold til arbeidslivets behov
- styrker fylkeskommunen hvor en del Nav-tiltak kunne vært lagt til VO-tjenesten

4.2.2 Legger til rette for lokalt handlingsrom i inkluderingspolitikken

- sørger for regelverk som bidrar til at kommunesektoren lettere kan inkludere i arbeidslivet
- sørger for rammer som bidrar til at sektoren bedre inkluderer til arbeidslivet, blant annet gjennom tilpassede virkemidler i Nav
- sikrer et bredt sett virkemidler og lokalt handlingsrom for inkluderingspolitikken

4.2.3 Legger til rette for større lokalt handlingsrom i integreringspolitikken

- bruker både små og større kommuner som en viktig ressurs i integreringsarbeidet og ved bosetting av flyktninger
- legger bedre til rette for at innvandrere kan bruke sin kompetanse gjennom mer effektive godkjenningsordninger og tilbud om kompletterende utdanning
- gir kommunene tilstrekkelige rammer til å sørge for at flyktninger kan fullføre kvalifisering til varig arbeid, herunder forutsigbare livsoppholdsytelser
- styrker fylkeskommunenes rolle som regional integreringsaktør

5 Grønn fremtid

Klimakrisen og naturkrisen løses i sammenheng. Som arbeidsgiver, samfunnsutvikler, myndighetsutøver, tjenesteyter, innkjøper, eier og drifter har kommunesektoren viktige roller i dette arbeidet.

Kommunenes og fylkeskommunenes ansvar for infrastruktur er avgjørende for sikre og trygge lokalsamfunn og for å skape attraktive bo- og næringsområder og legge til rette for en sirkulær økonomi. Samordnet areal- og transportplanlegging er viktig i by- og tettstedsutviklingen. Kommunale bedrifter, som forvalter infrastruktur, er sentrale i utviklingen mot et grønnere samfunn.

For å få en rask og effektiv overgang til sirkulær økonomi, står blant annet mulighetene for behandling av avfall som skal bli til nye ressurser sentralt. Det kommunale ansvaret for avfallshåndtering er et sentralt premiss for den gode utviklingen av avfallshåndteringen i Norge.

Det er nødvendig med mer fornybar energi, mer energieffektivisering og mer nett dersom Norge skal nå målet om å omstille til et samfunn uten bruk av fossil energi. Kommunene og fylkeskommunene er helt sentrale for å få nå disse målene.

Beslutninger om bruk og vern av ressurser er krevende fordi det er komplekse sammenhenger og ofte sterke interessenmotsetninger. Da blir kommunenes unike forutsetninger for å skape gode og involverende prosesser viktig for bærekraftige beslutninger som står seg i et langtidsperspektiv.

5.1.1 Styrke arbeidet med lokal og regional samfunnsutvikling

5.1.2 Være pådriver for bærekraftig arealbruk

5.1.3 Bruke innkjøpsmakten bevisst og strategisk

5.1.4 Omstille til klimatilpasset lavutslippssamfunn

5.1.5 Bidra til å sikre grønn energi

5.1.6 Fremme bærekraftig verdiskaping

5.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:

5.1.1 Styrke arbeidet med lokal og regional samfunnsutvikling

- sørge for oppdaterte og relevante planer
- videreutvikle arbeidet med samfunnsplanlegging som politisk styringsverktøy
- bidra til gode regionale løsninger i kommuneoverskridende spørsmål
- styrke samspillet mellom politikk og administrasjon i strategisk planarbeid
- styrke involvering av barn og unge i omstillingsarbeidet
- styrke trafiksikkerhet og fremkommelighet gjennom systematisk utbedring og vedlikehold av fylkesveinettet
- gjøre kollektivtransport mer tilgjengelig og rimeligere i by og bygd

5.1.2 Være pådriver for bærekraftig arealbruk

- videreføre en samordnet areal- og transportplanlegging som legger til rette for et arealeffektivt utbyggingsmønster, miljøvennlig mobilitet og attraktive byer og steder. Samtidig må de enkelte kommuner ha handlingsrom til å kunne utvikle seg i takt med nye behov
- føre en arealpolitikk som søker å utvikle gode lokalsamfunn i hele landet, og samtidig forene dette med hensynene til å bremse klimaendringene, tilpasse til et endret klima og minske tap av naturmangfold
- aktivt bruke lokale og regionale styringsvirkemidler som kommuneplanens arealdel, arealstrategier i kommuneplanens samfunnsdel og regionale planer for arealbruk
- utvikle og ta i bruk tilgjengelige verktøy og metoder for klimabudsjett, areal- og naturregnskap og digitale kartressurser i planarbeidet
- styrke samarbeid med andre kommuner om kritisk infrastruktur slik at arealbruken i sum reduseres
- ha arealnøytralitet som hovedregel for arealbruk gjennom fortetting i allerede bebygde områder og samarbeid mellom kommuner og fylkeskommuner om god fordeling av funksjoner og infrastruktur
- bevare matjordens kvaliteter dersom den må flyttes ved eventuelt bygging på matjord

5.1.3 Bruke innkjøpsmakten bevisst og strategisk

- skape innovasjon og grønne løsninger gjennom anskaffelser, og utnytte mulighetene som ligger i anskaffelsesregelverket og virkemiddelapparatet til å kjøpe bedre produkter og tjenester
- være aktiv markedsutvikler for bærekraftige løsninger, gjerne i samarbeid med andre kommuner
- være bevisst teknologiens og produksjonsforholdenes påvirkning på klima, miljø og sosiale forhold
- anskaffe utslippsfrie løsninger i kollektivtransporten

5.1.4 Omstille til klimatilpasset lavutslippssamfunn

- bidra til at Norge når sine internasjonale forpliktelser i Parisavtalen, Naturavtalen og klimaavtalen med EU
- gjennomføre tiltak for å få ned klimautslippene i egen organisasjon og i lokalsamfunnet, og gjennomføre klimatilpasningstiltak
- bidra til sirkulære løsninger og verdikjeder, både i egne virksomheter og i lokalsamfunnet, gjennom planlegging, anskaffelser, aktiv eierstyring og samarbeid med ulike aktører i lokalsamfunnet
- jobbe for lokal matproduksjon og redusere matsvinn

5.1.5 Bidra til å sikre grønn energi

- arbeide for at ny energiproduksjon vurderes i lys av målene om å redusere klimagassutslipp, bevare biologisk mangfold og tilpasse til et klima i endring
- jobbe langsiktig og helhetlig med å utvikle fornybar energi tilpasset lokale forhold
- få ned energibruken i egne bygg og infrastruktur, og bidra til utbygging av fornybar energi, herunder gjennom eierskapet i energi- og nettselskaper
- samarbeide med lokale næringsaktører for å etablere sirkulære verdikjeder for grønn bioenergi

5.1.6 Fremme bærekraftig verdiskaping

- tilrettelegge for god og lokalt tilpasset næringsutvikling, som del av god lokalsamfunnsutvikling
- samarbeide regionalt med virkemiddelapparatet om lokalt tilpasset næringsutvikling
- jobbe systematisk med arealavklaring for arealkrevende industri og annen næring
- ta en aktiv rolle i å skape en lokal sirkulær økonomi, med forretningsmodeller, kompetanseutvikling og utviklingsarenaer
- stimulere til utvikling av teknologi som bidrar til utslippskutt, klimatilpasning og økt beredskap
- bidra til styrket matproduksjon og sikre langsiktig forvaltning av naturressursene

5.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:

5.2.1 Styrker innsatsen for økt kompetanse og kapasitet

- styrker innsatsen for forskning, utvikling og innovasjon for grønn omstilling. Legger til rette for samarbeid mellom staten og kommunesektoren, og for samspill med private aktører i omstillingsarbeidet
- øker utdanningskapasiteten for å sikre kommunesektoren kompetanse og kapasitet til å møte klima- og naturutfordringene
- videreutvikler digitale verktøy og fellestjenester til bruk i planprosesser for å styrke kommunenes kunnskapsgrunnlag
- samler, strukturerer og forbedrer miljøinformasjon slik at den er godt egnet til bruk i kommunesektorens arealplanlegging
- styrker mulighetene for kommunene til å sette strengere klima- og miljøkrav i reguleringsplaner gjennom tilpasninger i plan- og bygningsloven og teknisk forskrift
- sikrer at kommunene har tilstrekkelig kompetanse, verktøy og ressurser til arbeid med naturkartlegging, arealnøytralitet, arealregnskap, arealbudsjet, klimabudsjett og klimaregnskap

5.2.2 Tilbyr virkemidler som utløser innovative grønne løsninger

- bidrar med økonomiske rammer og styrking av virkemiddelapparatet for å nå målet om sirkulærøkonomi og lavutslippssamfunn
- utvikler et system for energiutredninger i samarbeid mellom nettselskaper, kommuner og fylkeskommuner for å gjøre avveininger om fremtidig energibehov i ulike områder, gjennom å etablere fylkeskommunale energiforum (kraftforum) som koordinerer samarbeidet
- sikrer kompensasjon for kommuner som avsetter areal til energiproduksjon
- arbeider for at tiltak og utbygginger etter energiloven blir underlagt plan- og bygningsloven på linje med øvrig planer og byggetiltak
- følger prinsippene for samordnet areal- og transportutvikling i lokalisering av statlig infrastruktur, bygg og anlegg
- gir insentiver som belønner per CO²-tonn utslippskutt og avlaster økonomisk risiko ved å gå foran med innovative løsninger
- oppretter en natursatsordning på modell fra klimasats for å bidra til naturpositive kommuner gjennom støtte til lokale miljøtiltak, færre naturinngrep, opprettholder biologisk mangfold og restaurering av natur
- øker satsningen på energieffektivisering av offentlige bygg og etablerer støtteordninger som kan benyttes

5.2.3 Gir økt lokalt handlingsrom for bærekraftig arealbruk

- styrker kommunesektorens virkemidler for å håndtere klima- og miljøutfordringer i arealforvaltningen
- viser tillit til kommunesektorens evne og vilje til å ta lederskap i omstillingsarbeidet ved å respektere avveininger som ligger bak arealbeslutninger
- styrker dialogen mellom kommunene og statsforvalter om praktisering av innsigelsesmyndigheten
- bedrer samordning og dialog mellom kommunen og offentlige innsigelsesmyndigheter
- stiller strengere krav til behandling av biologisk kontaminert matjord slik at denne kan gjenbrukes fremfor å deponeres

5.2.4 Legger til rette for utbygging av infrastruktur

- etablerer en stimuleringsordning rettet mot samfunnsøkonomiske og effektive investeringer, herunder sikring av omkjøringsveier til de mest rasutsatte og/eller stengte statlige hovedfartsårene
- innfører investeringstilskudd- og rentekompensasjonsordninger med sikte på å begrense gebyrnivået særlig innen vann, avløp og renovasjon for innbyggere og næringsliv
- samarbeider med kommunesektoren om utvikling og innovasjon på VA-området, tilpasset forventede klimaendringer og nye reguleringer
- oppdaterer relevant regelverk i takt med utvikling av innovative løsninger, blant annet slik at investeringskostnader fordeles over anleggenes faktiske levetid
- bidrar med reguleringer som raskere sikrer økt nettkapasitet
- styrker fylkeskommunenes rammer til vedlikehold av fylkesveiene slik at vedlikeholdsetterslepet reduseres, inklusive en opptrappingsplan over årene i NTP-perioden 2025-2036
- jobber for at det blir innført statlig investeringsstøtte til bygging og ombygging av renseanlegg som følge av EUs krav om nitrogenrensning
- tar et historisk krafttak for å bygge opp nødvendig fyll- og ladeinfrastruktur for offentlige og private virksomheter

6 Trygt og sikkert samfunn

Den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa og verden er mer kompleks, usikker og uforutsigbar. Samfunnssikkerhet og beredskap må nå være høyt på den politiske agendaen i kommuner og fylker i Norge. Arbeidet med krisehåndtering og beredskap må oppgraderes til vår tids utfordringsbilde, med nye sårbarheter og større behov for samarbeid mellom sivile og militære myndigheter. Kommunene er førstelinjen i beredskapen lokalt og har ansvaret for den helt grunnleggende sikkerheten og tryggheten for innbyggerne i normalsituasjoner og i hele krisespekteret. Ingen andre har større kunnskap om lokalsamfunnet, og ingen andre har bedre forutsetninger for å kunne ta en tydelig pådriverrolle for å styrke samfunnssikkerheten over hele landet.

Alle hendelser skjer i en kommune, men hendelsene kjenner ikke kommunegrensene. Med enda flere og mer komplekse hendelser blir det tydeligere at hver enkelt kommune ikke kan løse alle beredskapsutfordringer alene. Interkommunalt samarbeid, samarbeid med regionale og statlige myndigheter og samvirke med andre sivile og militære aktører blir stadig mer nødvendig for å kunne samle ressurser og bygge kompetanse.

Arbeidet for å trygge samfunnet mot både nye, eksisterende og sammensatte trusler må vi gjøre sammen, i tett samarbeid og samvirke. Det er en sterk gjensidig grunnleggende sammenheng mellom lokaldemokrati og trygt og sikkert samfunn.

Gjennom å finne nye og samlende løsninger kan kommunene og fylkeskommunene ta initiativ til og gjennomføre et kraftfullt felles løft for styrket samfunnssikkerhet.

Vi må skape mer robuste og tilpasningsdyktige lokalsamfunn som kan sikre primærbehov som mat, drikkevann, energi og grunnleggende infrastruktur for våre innbyggere. Tillit til styresmaktene er avgjørende for å opprettholde et samfunn hvor folk står opp for hverandre og trår til om vi rammes av kriser.

6.1.1 Forbedre samfunns- og arealplanleggingen

6.1.2 Styrke arbeidet med å forebygge og håndtere kriser og uønskede hendelser

6.1.3 Samhandle aktivt med sivile og militære aktører innen totalforsvaret

6.1.4 Ta grep for å forbedre IKT-sikkerheten

6.1.5 Styrke den demokratiske beredskapen i befolkningen

6.1.6 Styrke robusthet i kommunene

6.1 Kommuner og fylkeskommuner vil:

6.1.1 Forbedre samfunns- og arealplanleggingen

- bygge opp kompetanse for å kunne gjennomføre og kvalitetssikre risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) når det planlegges utbygging, slik at det ikke bygges ut i risikofylte områder og på matjord
- systematisk arbeide med klimatilpasning og beredskap på flom, ras, overvann og andre klimaskapte hendelser
- forsterke interkommunalt samarbeid for å sikre effektive og fremtidsrettede vann-, avløps- og renovasjonsløsninger
- involvere og bevisstgjøre politikere og innbyggere i planprosessene

6.1.2 Styrke arbeidet med å forebygge og håndtere kriser og uønskede hendelser også regionalt og nasjonalt

- styrke interkommunalt samarbeid for å øke kvaliteten på de helhetlige ROS-analysene og jobbe strukturert med å redusere risiko og sårbarhet
- gjennomgå ROS-analysene hyppigere for å fange opp nye risikoer i takt med et stadig endret risikobilde
- til enhver tid ha oppdaterte beredskapsplaner som bygger på helhetlig ROS
- arbeide aktivt for å styrke helseberedskapen, med oppdaterte planer for pandemi, smittevern og trygg vannforsyning
- kontinuerlig videreutvikle egen beredskap gjennom øvelser og evaluering etter øvelser og hendelser
- øke evnen til å håndtere kriser som varer over tid, spesielt når det gjelder ansattressurser og befolkningens evne, robusthet og praktiske kompetanse til å tåle og takle kriser
- videreutvikle sikkerhetskultur og årvåkenhet for å bli klar over kriser på et tidlig stadium
- øke lokalsamfunnets motstands- og tilpasningsdyktighet gjennom bruk av forskning og innovasjon
- arbeide aktivt for å styrke rollen til brann- og redningsvesenet i Norge og den betydningen dette har for å håndtere fremtidige kriser og hendelser både regionalt og nasjonalt
- styrke det forebyggende arbeidet, blant annet gjennom etablering av trygge møteplasser og lavterskel fritidstilbud
- øke lokalsamfunnets forståelse for egenberedskap og mer forståelse av krisesituasjoner
- jobbe tilstrekkelig for å forbedre integreringen i Norge for å forhindre selvsegregering, utenforskap og kriminalitet
- styrke og konkretisere samarbeidet med ungdomsråd, eldreråd, råd for mennesker med funksjonsnedsettelse og andre brukermedvirkningsorganer i beredskapsarbeidet

6.1.3 Samhandle aktivt med sivile og militære aktører innen totalforsvaret

- delta i og ta initiativ til samarbeid for å styrke kapasitet, kompetanse og kvalitet i beredskapsarbeidet på tvers av sektorer
- delta i og ta initiativ til flere relevante øvelser med vekt på samordning mellom flere lokale, regionale og nasjonale aktører
- bidra til å utvikle felles tverrsektoriell situasjons- og rolleforståelse
- styrke og konkretisere samarbeidet med frivilligheten og næringslivet i beredskapsarbeidet
- videreutvikle samarbeid med politi og andre aktører om forebygging av vold og kriminalitet
- arbeide tett med nasjonale myndigheter for å sikre at politiet får tilstrekkelige ressurser til å forebygge og bekjempe kriminalitet

6.1.4 Ta grep for å forbedre IKT-sikkerheten

- ta i bruk metoder og verktøy for å gjøre tilgjengelig situasjons- og risikobeskrivelse innen sikkerhets-, beredskaps- og personvernområdet for administrativ og politisk ledelse, og sikre oppfølging
- sikre at tilstrekkelig strategisk kompetanse innen informasjonssikkerhet, personvern og beredskap er tilgjengelig
- redusere sårbarhet og etablere sikre IKT-systemer
- utarbeide felles kommunale sikkerhetskrav, både til leverandører og til egen virksomhet
- heve sin kompetanse om IKT-sikkerhet, både for ansatte, fagpersonell, politisk ledelse og administrativ ledelse, blant annet ved gjennomføring av et kompetanseprogram utarbeidet av KS
- etablere samarbeid innen kompetanse og cybersikkerhet som kan gi operativt samarbeid og bistand

6.1.5 Styrke den demokratiske beredskapen i befolkningen

- styrke bevisstheten om sårbarhet for uønsket påvirkning i den offentlige debatten og ved gjennomføring av valg
- gjennomføre risikoanalyser for å klargjøre kunnskaps- og informasjonsbehov og ansvarsfordeling
- jobbe for å øke demokratisk beredskap og motstandsdyktighet i befolkningen
- styrke utdanning om demokratiet som verdi og styringsform, kritisk tenkning, tolkning av informasjon og bruk av digitale plattformer
- ha rutiner, systemer og tiltak for å forebygge og håndtere hets og trusler mot lokale folkevalgte
- bidra til en faktabasert og sannferdig samfunnsdebatt og ha rutiner, systemer og tiltak mot desinformasjon

6.1.6 Styrke robusthet i kommunene

- arbeide for at flere innbyggere har alternative oppvarmingskilder hvis strømmen svikter
- sikre løsninger for drikkevann dersom hovedvannforsyning svikter
- arbeide for flere lokale beredskapslagre, inkludert større buffer hos den enkelte innbygger
- tiltak for å sikre selvberging gjennom å styrke grunnleggende høstekultur, dyrkingskunnskap og lokal matauk

6.2 Kommuner og fylkeskommuner forventer at nasjonale myndigheter:

6.2.1 Styrker samarbeidet med kommunene i totalforsvaret

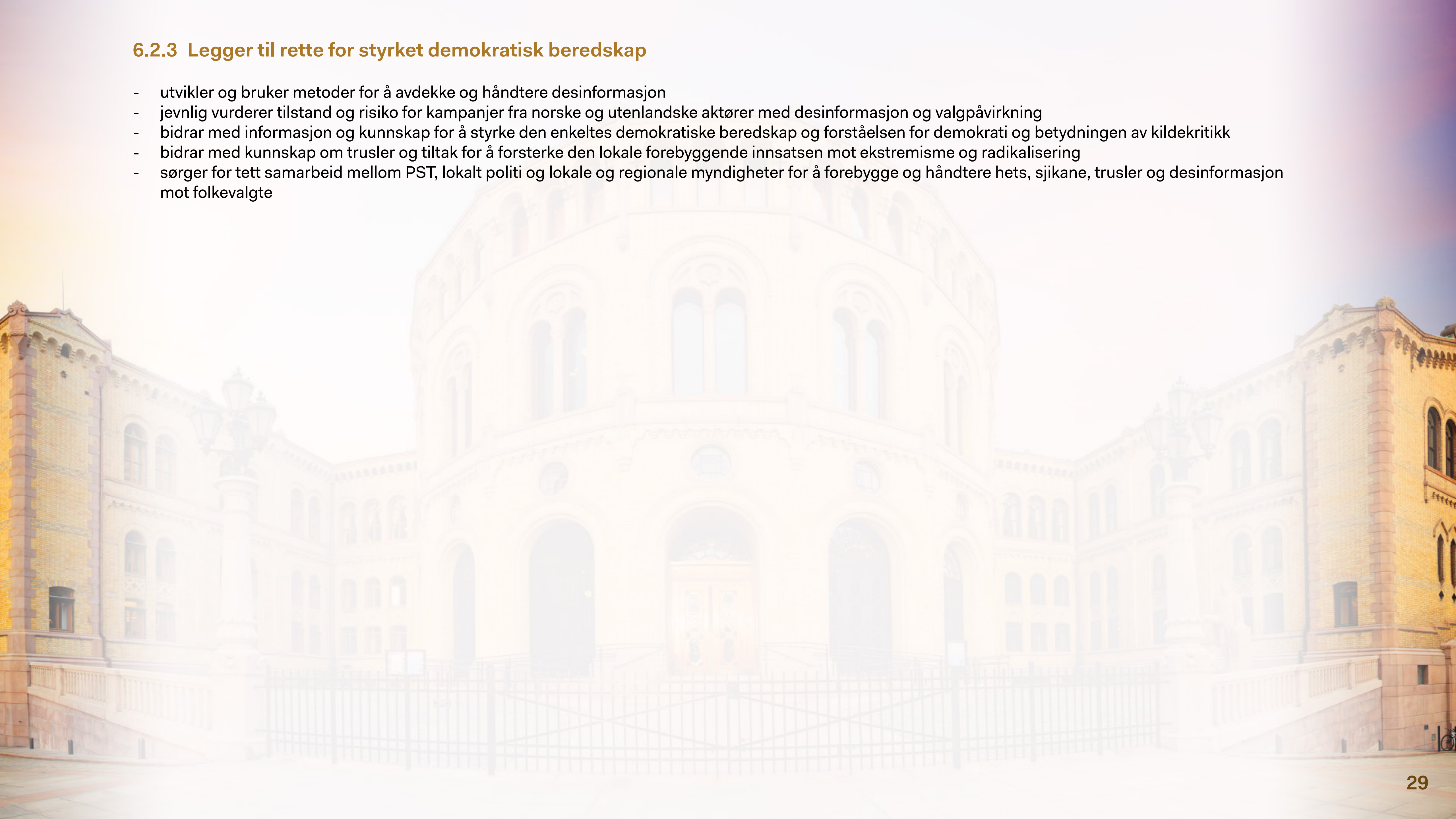
- etablerer en tydeligere struktur for totalforsvarsarbeidet med roller, ansvar og myndighet fra departement til kommuner
- klargjør hvilke hendelser man må være forberedt på, spesielt i sikkerhetspolitisk vanskelige situasjoner og ved forverring av klima- og natursituasjonen
- legger til rette for mer dialog og samarbeid mellom kommunene, Forsvaret og andre relevante aktører
- utvikler en metodikk for felles situasjonsforståelse på tvers av sektorer
- tar større ansvar for å utvikle og forbedre nasjonale fellesløsninger for komplekse og sammensatte digitale systemer som skal løse oppgaver innenfor samfunnssikkerhet som går på tvers av sektoransvar og kommunegrenser
- sikrer og videreutvikler helse- og omsorgsberedskapen både i stat og kommuner
- styrker forsyningssikkerheten og sørger for beredskapslagring av mat, medisiner og smittevernutstyr
- etablerer og opprettholder et kommunalt responsmiljø for håndtering av digitale trusler og hendelser, hvor sektoren medvirker til utforming av tjenestene
- sikrer at det finnes et sentralt område i hver kommune hvor befolkningen kan kommunisere fra ved lengre strømutfall
- sikrer alternative energikilder ved bortfall av strøm
- sikrer et bedre samarbeid mellom offentlige etater og kommunene for å senke terskelen for å anmelde vold og overgrep

6.2.2 Sørger for økte ressurser til kommunene for å oppfylle forsterkede krav til forebygging og beredskap

- sikrer at kommunene har ressurser til å drive proaktivt beredskapsarbeid
- styrker kommunenes operative evne økonomisk, til øvelser i samvirke med andre aktører
- øker innsatsen betydelig til forebyggende sikringstiltak mot flom, skred og annen naturfare
- styrker arbeidet med faresonekartlegging, herunder for kvikkleire
- sørger for enkel tilgang til faglig ROS-kompetanse og -verktøy
- bidrar til forsterkede finansierings- og forsikringsordninger for kommunal og fylkeskommunal infrastruktur
- sørger for robust og sikker infrastruktur for internettilgang, mobil og nødnett over hele landet, med tilstrekkelig kapasitet og redundans til å tilfredsstille fremtidige krav til kommunikasjonsberedskap
- sikrer statlig fullfinansiering når kommuner og interkommunale samarbeid tillegges nye lovpålagte oppgaver
- arbeider for grenseoverskridende samarbeid for å sikre tilgang til grunnleggende varer
- styrker samarbeidet med Europa og i Norden om sikkerhet og beredskap
- utvikler et mer robust kraftnett som sikrer stabil kraftforsyning, også ved uønskede hendelser
- sikrer og styrker et robust ladenettverk over hele landet

6.2.3 Legger til rette for styrket demokratisk beredskap

- utvikler og bruker metoder for å avdekke og håndtere desinformasjon
- jevnlig vurderer tilstand og risiko for kampanjer fra norske og utenlandske aktører med desinformasjon og valgpåvirkning
- bidrar med informasjon og kunnskap for å styrke den enkeltes demokratiske beredskap og forståelsen for demokrati og betydningen av kildekritikk
- bidrar med kunnskap om trusler og tiltak for å forsterke den lokale forebyggende innsatsen mot ekstremisme og radikalisering
- sørger for tett samarbeid mellom PST, lokalt politi og lokale og regionale myndigheter for å forebygge og håndtere hets, sjikane, trusler og desinformasjon mot folkevalgte

Ansvarlig utgiver
KS

Grafisk design
D3 Dynamic Delicate Details

Foto
Shutterstock (side 1, 10, 12, 15, 22)
Dag Tynes (side 18)